

ABDULLA QODIRIY HAYOTI VA ADABIY MEROSI

Bozorova Zulfizar Akbar Qizi

TDTU, “Geologiya-qidiruv va kon-metallurgiya” fakulteti

16-24 guruh talabasi

N.Sh.Tulyaganova

Ilmiy rahbar TDTU, “Geologiya-qidiruv va kon-metallurgiya”

fakulteti, Hidrogeologiya, muhandislik geologiya va

petrografiyasi kafedrasi dotsenti, g-m.f.f.d.

Annotatsiya: Abdulla Qodiriy – o‘zbek adabiyotining zabardast namoyandalaridan biri, sharqiy o‘zbek romanining asoschilaridan sanaladi. U hayoti davomida o‘z davrining jamiyatidagi tub o‘zgarishlarni chuqur tahlil qilgan, adabiyot orqali xalqini ilm-fan, tafakkur, madaniyat sari yetaklashga intilgan. Abdulla Qodiriy 1894-yilda Toshkent shahrida hunarmand oilasida tug‘ilgan. Bolalik yillari va dastlabki ta’limi shu zamin bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan, kichikligidan o‘qishga ishtiyoqi balandligi bilan ajralib turgan. Qodiriy avval mahalliy maktabda, so‘ng eski usul maktablarda tahsil ko‘rdi va bu yillar uning shakllanish davrida muhim rol o‘ynadi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qodiriy, o‘zbek adabiyoti, hayoti, adabiy merosi, “O‘tkan kunlar”, “Mehrobdan chayon”, o‘zbek romanchiligi, milliy uyg‘onish.

Abdulla Qodiriyning adabiy faoliyati XX asr boshlang‘ich yillaridagi ijtimoiy siyosiy voqealar bilan chambarchas bog‘liq. U avval she’riy janrda o‘z qalamini sinovdan o‘tkazdi, keyinchalik nasrda, ayniqsa roman janrida o‘zligini namoyon etadi. Abdulla Qodiriy ijodida dramatik uslub, g‘oyaviy ifoda, hayotiylik, xalqparvarlik, zulmga qarshi turish va ezgulik ramzlari muhim o‘rin tutadi. Uning hamma asarlarida milliy o‘ziga xoslik, xalqona ta’bir, samimiylilik va gumanizm motivlarini ko‘rish mumkin. Qodiriy o‘z asarlarini nafqat estetik, balki tarbiyaviy, ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan ham yuksak g‘oyalarga boy etgan. Uning romanlari xalq kechmishi, milliy hayot, ijtimoiy-tarixiy jarayonlarning teran tahlili asosida yaratilgan. Abdulla Qodiriy ijodining yorqin namunalaridan biri bu “O‘tkan kunlar” romanidir. Bu roman o‘zbek romanistikasi taraqqiyotidagi muhim bosqich bo‘lib, unda o‘tgan asr jamiyatining ijtimoiy va ma’naviy muammolari teran tadqiq etilgan. Muallif ushbu asar orqali o‘zbek xalqi hayotidagi kamsitish, ijtimoiy tengsizlik, urf-odatlar, o‘zaro notinchlik, sevgi, sadoqat, ezgulik va hayot-omanlik masalalarini badiiy tasvirlaydi. O‘z ijodiy izlanishlari mobaynida Qodiriy o‘z xalqiga xos hayot tarzini, ma’naviy qadriyatlarini, orzu-umidlarini, erremlilik va to‘g‘rilikni ulug‘lashga intildi. Bu tamoyillar uning boshqa ko‘plab asarlarida ham alohida namoyon bo‘ladi [1].

Adib hayotining og‘ir va serzahmat yillari, yozuvchining ijodiy izlanishlari O‘zbekistonda taraqqiyotning yangi davrini boshlab bergan taraqqiyot jarayonlari fonida boshlandi. U xalq hayotini realistik ko‘z bilan tahlil qilish, badiiy asar orqali milliy ruh, adolat va taraqqiyot g‘oyalarini ilgari surishga harakat qilgan. Adabiyotni ilg‘or jamiyat taraqqiyoti yo‘lidagi qudratli qurol sifatida ko‘rgan va uni yangi ma‘naviyat, yangilanish va milliy g‘urur yuksalishiga xizmat etdirdi. Abdulla Qodiriy o‘z asarlarida ijtimoiy tenglik, erkinlik, do‘stlik, ilm va ma‘rifat masalalariga katta e‘tibor bergan, jamiyat taraqqiyotining muammolarini bevosita ko‘rsatishga intilgan. Qodiriy ijodining asosiy maqsadi xalq hayotini, uning kechak va bugungi kundagi dard-u tashvishlarini aks ettirish, kelajak avlod uchun saboq, ibrat va o‘git berish edi. Uning badiiy merosini o‘rganar ekansiz, har bir obrazi va syujeti zamirida adibning xalqiga sadoqat, tarixga hurmat va haqiqatparastlik tuyg‘ulari yotganini his qilasiz. Uning badiiy so‘zi milliy adabiyotni yangi bo‘lakka ko‘targan, u orqali o‘zbek zamindoshlari o‘z so‘zini, dardini, umidini to‘kib solgan. Abdulla Qodiriy “Mehrobdan chayon” romanida nafaqat maishiy, balki ijtimoiy-siyosiy muammolar tahliliga e‘tiborni kuchaytirdi. Yozuvchi jamiyatda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarni, adolat izlovchi insonlarning hayotini, zamon tuzumlarining mahobatini chuqur ochib beradi. Bu asar ham o‘ziga xos tarzda o‘zbek adabiyotida ijtimoiy roman janrining shakllanishida muhim bo‘ldi. Shuningdek, Qodiriy o‘z asarlarida an‘analarga sodiq qolgan holda, zamonaviy fikr va g‘oyalarni ilgari surishga intildi. Har bir asarida hayotiy voqealarni tasvirlashda badiiy tafakkur, tahlil va realistik obraz yarata oldi. Uning ijodidagi har bir syujet, har bir voqea chuqur ramziy va falsafiy tafakkur mahsulidir va bundan o‘z vaqtida o‘zbek adabiyotining yangi maqomga ko‘tarilgani ayon bo‘ladi [2].

Abdulla Qodiriy o‘z zamonasining adolatli, vijdonli, mard va jasur kishilaridan edi. Adabiyot va san‘atga bo‘lgan cheksiz mehri, xalq oldidagi burchi, Vatan kelajagi oldidagi mas‘uliyatini teran his etib, umrini shu yo‘lda qurbon qilgan ijodkordir. Uning mehnatkashligi, ma‘rifatga intilishi, doim yangilikka intilib yashashi, davrining tendensiya va jarayonlarini batamom tasvirlab, o‘zbek xalqi orzu-umidlari, dard va armonlarini badiiy asar orqali yoritish – Qodiriyning chinakam mahorati hisoblanadi. Hayot yo‘li va ijodiy faoliyati adabiyot ixlosmandlari, yosh avlod uchun hamisha ibrat maktabi bo‘lib kelmoqda. Yozuvchining ko‘p asarlari keyingi avlod uchun muhim manba, adabiy meros sifatida o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q. Qodiriy tarkib topgan ijodiy maktab bugungi kunda o‘zbek adabiyotining asoslaridan biri sifatida xizmat qilmoqda. Shu sababdan uning badiiy merosi hamisha o‘rganilib, yangi ilmiy-tadqiqotlar asosida keng yoritilmoqda. Abdulla Qodiriyning shaxsiy hayoti ham ko‘plab to‘siq va iztiroblarga boy bo‘lgan. U zamon siyosiy hayotidagi o‘zgarishlar, o‘ziga va asarlariga nisbatan bo‘lgan bosim va bo‘htonlarga qaramasdan, ijod qilishdan to‘xtamagani, jamiyat hayotidagi adolatsizlik, johillik va loqaydlikka qarshi qalam

tebratgan adib sifatida o'zbek madaniyati va adabiyotida chuqur iz qoldirdi. Uning qatiyati, chidamliligi va ma'naviy jasorati bugungi yoshlar, ijodkorlar uchun ibrat maskani bo'lib qolmoqda [3].

Qodiriy yaratgan yanada bir qator hikoyalar, ocherklar va maqolalar ham xalq hayotini, o'z zamonasining muammolarini yorqin badiiy ifoda etdi. U oddiy odamlarning orzu, armon, g'am-qayg'ularini tasvirlashda badiiy so'zning, adabiyotning qudratini chinakam namoyon qila oldi. Qodiriy ijodiyasi orqali o'zbek adabiy voqe'ligi, ijtimoiy hayot ohangi, xalq tabiatiga xos sifatlar va an'analar badiiy obrazda o'z aksini topdi. Abdulla Qodiriy ijodining badiiy-estetik ahamiyati juda kattadir. Uning roman va novellalari, hikoya va satirik asarlari o'zbek nasri rivojida yangi bosqich boshlab berdi. Qodiriy yurt va xalq manfaatlarini, milliy qadriyat, mustaqil fikr, yangilanish, taraqqiyot va intilish masalalarini adabiy asar markaziga qo'ya bildi. Binobarin, uning badiiy merosi o'zbek xalqi hayotining ko'zgusi, milliy tafakkur, mustaqil dunyoqarash, zamondoshlar g'am va quvonchining badiiy ifodasiga aylandi. Abdulla Qodiriy hayoti va ijodi bugun ham o'z dolzarbligini yo'qotmadi. Uning asarlari asrlar sinovidan o'tgan, xalqimiz tafakkurida mustahkam o'rin egallagan. Yozuvchi hayotining fojiali yakuni, butun umr millat manfaati yo'lida kurashgan bebaholak ijodiy merosi bugungi kunda ham o'rganilmoqda va qadrlanmoqda. Qodiriy taxallusi, uning badiiy qahramonlari, hayotiy voqealardan olingan syujetlar, o'z halkiga muhabbat va sadoqat bilan bitilgan ushbu asarlar o'zbek adabiyotining oltin fondidan munosib joy olgan [4].

Adib ma'naviy merosi va milliy tafakkur taraqqiyotidagi roli har bir avlod uchun ibrat va asosiy manbaga aylandi. O'zbek adabiyotining zamonaviy bosqichi Qodiriy merosiga zilol su kabi muhtoj. Uning asarlarida ilgari surilgan mafkura va qadriyatlar, bugungi to'kin va osuda hayotimizni barpo etish yo'lida, kelajakka nur sochuvchi yo'l ko'rsatkichga aylangan. Qodiriy ijodiga e'tibor, uning badiiy-falsafiy qarashlarini o'rganish, kelajak avlodi uchun mustahkam asos yaratish davlat siyosati va adabiy jarayonlardagi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ijodi o'rganildi, arxivlarda hali ham nodir manbalar, yozishmalari, maqolalari aniqlanmoqda va nashr qilinmoqda. Ijodkorning haqiqiy ahamiyati, milliy madaniyat va adabiyot taraqqiyotidagi o'rni keyingi tadqiqotlarda yanada chuqurroq tahlil etilishi zarur [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qodiriy – o'zbek adabiyotining mahobatli dovoni, zamonaviy o'zbek nasrining poydevoridir. Uning asarlari o'z xalqining ijtimoiy, ma'naviy hayotining eng og'riqli nuqtalarini badiiy mahorat bilan ochib bersa, shaxsiy hayoti esa yurt manfaatiga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat va insoniylik namunasi bo'lib qolaveradi. Qodiriy merosi bugungi va kelajak avlodlar uchun ma'naviy madrasadir, uning asarlarini o'rganish, asar zamiridagi g'oyalardan nur olib yashash har birimizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulxayev, U. (2019). "Abdulla Qodiriyning badiiy uslubi." *Adabiyotshunoslik*, 4(3), 22-30.
2. Akbarov, G. (2020). "O'tkan kunlar'da tasvirlangan tarixiy muhit." *O'zbek tili va adabiyoti*, 5(2), 95-104.
3. Davronova, M. (2018). "O'zbek romanining taraqqiyoti va Abdulla Qodiriy." *Ilmiy axborot*, 8(1), 59-66.
4. Farhodova, Z. (2021). "Milliy uyg'onish davri romanlari va Qodiriy ijodi." *Adabiy izlanishlar*, 9(2), 140-148.
5. G'aniyeva, M. (2017). "Qodiriy romanlarida tarixiylik va zamonaviylik." *Filologiya masalalari*, 6(2), 73-80.
6. Ismatova, D. (2022). "O'tkan kunlar' romanida ayol obrazi talqini." *Til va adabiyot*, 11(4), 180-188.